

ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ   ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ

ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΝΗΕΝΤΑ   SPEAKING MONUMENTS

Έκδοση: **Σύνδεσμος Φίλων Φτερικουδιού**
Published: **Fterikoudi Friends Association**

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ   ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ

ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΝΗΝΤΑ SPEAKING MONUMENTS

Copyright © 2013

Σύνδεσμος Φίλων Φτερικουδιού

Fterikoudi Friends Association

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιοδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφηση ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκτύπωση: Ιούλιος 2013

ISBN: 978-9963-2952-0-3

ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ FTERIKOUDI

ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΝΗΕΝΤΑ SPEAKING MONUMENTS

Ερευνητής Συγγραφέας Researcher Author

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ PANAGIOTA PSILLITA IOANNOU

Επιμέλεια Editing

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ PANAYIOTA PSILLITA IOANNOU

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ANDREAS DEMETRIOU

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Ε. ΓΕΩΡΓΙΟΥ KYRIAKOS E. GEORGIΟΥ

Φωτογραφίες Photographs

ΜΙΜΗΣ ΘΕΟΔΟΤΟΥ MIMIS THEODOTOU

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ EFSTATHIOS P. PAPADOPOULOS

Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση Electronic Layout

SE PAGE CREATION SE PAGE CREATION

Έκδοση Publication

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΩΝ ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙΟΥ FTERIKOUDI FRIENDS ASSOCIATION

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ CONTENTS

Χαιρετισμός Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ταμασού και Ορεινής κ. κ. Ησαΐα	Greeting of His Eminence Metropolitan of Tamasos and Orinis Isaias
Πρόλογος Μίμης Θεοδότου	Preface Mimis Theothotou
Εισαγωγή Παναγιώτα Ψιλλίτα Ιωάννου	Introduction Panayiota Psillita Ioannou
Φορολογικός Κατάλογος Κατάστιχα Αρχιεπισκοπής	Taxation List Archbishopic Registry
Φτερικούδι Μνημεία Φωνήεντα	Fterikoudi Speaking Monuments
Μεγαλιθικές Δοκοί	Megalithic Beams
Βαίτυλοι Λίθοι	Baitylos Stones
Βωμός	Altar
Άλλα ευρήματα	Other Findings
Γραπτές Πηγές	Written Sources
Όσιος Αββακούμ	Osios Habbakoum
Εφυαλωμένη Μεσαιωνική Κεραμική	Glazed Medieval Pottery

Χαιρετισμός του Πανιερωτάτου Μητροπολίτη Ταμασού και Ορεινής κ. Ησαΐα

Με ιδιαίτερη χαρά και πατρικό ενδιαφέρον χαιρετίζω το βιβλίο «Μνημεία Φωνήεντα - Φτερικουδί» της Παναγιώτας Ιωάννου και συγχαίρω την πρωτοβουλία του Συνδέσμου Φίλων Φτερικουδίου για την έκδοση του παρόντος εκπονήματος.

Διεξερχόμενος το «μετά χείρας βιβλίο», που αποτελεί κατάθεση ψυχής, αφού ο συντάκτης του, εραστής της ιστορίας και αρχαιολογίας, κατορθώνει να παρουσιάσει την ιστορία του χωριού, μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων, η οποία ξεκινάει από τη χαλκολιθική εποχή.

Το περιεχόμενο του υπόψη βιβλίου της Παναγιώτας Ιωάννου καλύπτει μια περιοχή και ιδιαίτερα αναφέρεται στη φυσιογνωμία μιας κοινότητας, του Φτερικουδίου. Αν και φαίνεται ότι είναι ειδικευμένο το αντικείμενο της συγγραφής του, εντούτοις ο μελετητής του διακρίβώνει ότι η συλλογή τούτη συνιστά ένα ορναθό βαρύτιμων θησαυρισμάτων, τα οποία εμπερικλείουν και αποκαλύπτουν το μεγαλείο του προσώπου και της ιστορικής πορείας του λαού μας· ενός λαού, ο οποίος έχει παράξει έργα πολιτισμού και ανθρωπιάς.

Δεν είναι καθόλου υπερβολή να καταθέσω ότι το βιβλίο αυτό αμιλλάται πολλά και αξιόλογα στο είδος του εκπονήματα. Ο τρόπος, με τον οποίο παρουσιάζεται η ιστορία και ο πολιτισμός μας αλλά και η ιδιαίτερη αναφορά στον Όσιο Αββακούμ συνιστά «κλώσμα υακίνθινον», κατά τη Σοφία Σιράχ.

Τούτου του βιβλίου, λοιπόν, χαιρετίζω την έκδοση, γιατί η συγγραφέας του, την οποία εκ καρδιάς συγχαίρω, επιδιώκει και μας γνωρίζει το παρελθόν μας και να μας κρατήσει στις ρίζες μας.

Μετ' ευχών

ο Μητροπολίτης Ταμασού και Ορεινής Ησαΐας

Ιούλιος 2013

Greetings of His Eminence the Metropolitan of Tamasos and Orini Isaias

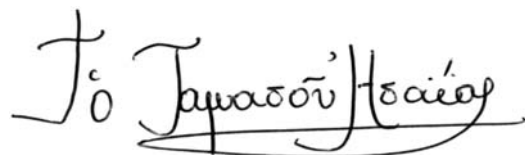
It is with great joy and fatherly interest that I welcome the publication of the book «Φτερικουδι Μνημεία Φωνήεντα / Fterikoudi Speaking Monuments» authored by Panayiota Ioannou and recommend the initiative of the Association of Friends of Fterikoudi for its publication.

Reading through the book I came to appreciate the labor of love from a true lover of history and archeology who manages to present the history of the village, through archaeological findings, that begin from the chalcolithic era.

The book, by Panayiota Ioannou, covers a specific area and presents the character of the community, of Fterikoudi. Although at first sight it appears that the content is very exclusive and specialized the reader soon comes to appreciate a collection of valuable gems that encapsulate and reveal the greatness of the person and the historical evolution of our people· a people who have produced works of civilization and humanity.

It is no exaggeration to testify that this book complements and competes favorably with other similar pieces of work. The way it presents our history and culture and the particular reference to Osios Habbakoum is as Sofia Sirah points out a "κλώσμα υακίνθινον, strand yakinthinon".

In conclusion I would like, once again, to welcome the publication of the book because the author, whom I heartily congratulate, tries to uncover the local past and manage to keep us close to our roots.

A handwritten signature in Greek, reading "Τὸ Ταμασοῦ Ἰσαΐας" (The Metropolitan of Tamasos and Orini Isaias). The signature is written in a cursive, flowing style with a prominent horizontal line underlining the end of the text.

Metropolitan of Tamasos and Orini Isaias

July 2013

Φτερικουίδι Μνημεία Φωνήεντα

Αγαπητοί φίλοι αναγνώστες,

Η συνοπτική και εμπειριστατωμένη μελέτη της ιστορίας του χωριού μας με τίτλο «Φτερικουίδι Μνημεία Φωνήεντα / Fterikoudi Speaking Monuments» που έχετε στα χέρια σας φωτίζει μια άγνωστη πτυχή μιας άλλης εποχής με σημαντική συμβολή στην εξέλιξη της ευρύτερης γεωγραφικής μας περιοχής. Ο Σύνδεσμος Φίλων Φτερικουίδιου έχει προχωρήσει στην έκδοση αυτής της ενδιαφέρουσας περιδιάβασης της ιστορίας του χωριού μας στην προσπάθεια του να συνεισφέρει στην προβολή του χωριού και της ευρύτερης περιοχής. Η προσπάθεια αυτή πήρε σάρκα και οστά με την πολύτιμη συμβολή της κ. Παναγιώτας Ιωάννου Ψιλίτα που έδωσε τον καλύτερο της εαυτό και τις πολύτιμες γνώσεις της στην οποία με την ευκαιρία αυτή θέλουμε να εκφράσουμε θερμές ευχαριστίες και απέραντη ευγνωμοσύνη.

Προσπάθεια μας είναι να ενημερώσουμε τους ανθρώπους που κατάγονται από το χωριό, την γύρω περιοχή και το ευρύτερο κοινό όπως επίσης και να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον της Πολιτείας και άλλων φορέων για τη διαχρονική ιστορικότητα και σημαντικότητα του χώρου που ξεκινά από την παλαιολιθική εποχή και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Θρύλοι και παραδόσεις συνδέουν την περιοχή Καλαμιθάσας –Φτερικουίδιου με την εξόρυξη μεταλλευμάτων, τον Μέγα Αλέξανδρο, το Βυζάντιο, το Μεσαίωνα και άλλες ιστορικές πτυχές της ιστορίας του νησιού μας.

Προσδοκούμε ότι με τη μελέτη του παρόντος θα κινήσουμε το ενδιαφέρον σας ώστε να σας έχουμε συμπαραστάτη στην προσπάθεια μας για ανάδειξη του χώρου ως αρχαιολογικού προορισμού. Τα αρχαία ευρήματα που συνυπάρχουν στο χώρο με τα δύο εξωκλήσια, του Οσίου Αββακούμ και της Παναγίας της Γαλακτοτροφούσας με το καταπράσινο της περιοχής αποτελούν ένα μοναδικό τοπίο, σε όλες τις εποχές του χρόνου.

Εκ μέρους του Συνδέσμου Φίλων Φτερικουίδιου θέλουμε να ευχαριστήσουμε όλους τους συντελεστές της έκδοσης αυτής, αλλά και όλους που θα αγκαλιάσουν την προσπάθεια μας και θα αποτελέσουν πρεσβευτές της κοινότητας προς την Πολιτεία και την ευρύτερη κοινωνία.

Εύχομαι καλή μελέτη και σύντομα να σας έχουμε ξανά στο χωριό μας.

Μίμης Θεοδότου
Πρόεδρος

Fterikoudi Speaking Monuments

Dear reader,

This concise but yet well documented study on the history of our village entitled «Φτερικουδι Μνημεία Φωνήεντα / Fterikoudi Speaking Monuments» sheds light on one important but not well known period with significant contribution to the development of the wider geographical area. The Organization of the Friends of Fterikoudi has sponsored this publication in order to support the promotion of the village and the wider area. This effort has been successful with the valuable contribution of the acknowledged teacher and historian Panayiota Ioannou Psillita who has volunteered her time and spent countless hours carrying out research and writing the book. We would like to take this opportunity to express our warm appreciation and deep gratitude to her.

Our aim is to enlighten the people who call the village their own, those from neighboring communities and the wider public as well as the state and other stakeholders on the historical importance of the area that traverses many centuries that begin from the Paleolithic era and extend to today. Legends and oral stories, passed on from one generation to the next, identify the area of Kalamithasa / Fterikoudi with mining, Alexander the Great, the Byzantium the middle ages and other events in the history of Cyprus.

We hope that after reading this book you will be motivated to work with us in our effort to promote the area as an archaeological site and a destination to visit. The archaeological findings that were found in the area along with the two chapels, one dedicated to Osios Habbakoum and the other to Virgin Mary the Breast-feeder (Panayia Galactotrofousa), and the beautiful surroundings form a beautiful landscape throughout the year.

On behalf of the Friends of Fterikoudi we would like to thank all the contributors to this publication as well as all the people who will embrace our effort and will in effect become ambassadors of good will of the community to the State and the society at large.

I trust you will enjoy reading this book and hope to see you soon back in our village.

Mimis Theodotou
President

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με πρόσκληση του τότε κοινοτάρχη Φτερικουδιού κ. Παντελή Θεοδότου πήρα μέρος σε μια περιδιάβαση στο Φτερικουδί, το καλοκαίρι του 2011, μαζί με μερικούς κατοίκους της κοινότητας και τον ιερέα του χωριού αιδεσιμότατο παπά Ανδρέα Πουμπουρή.

Ο παπά Ανδρέας μας ενημέρωσε ότι στο χώρο του ναού του Οσίου Αββακούμ στη Καλαμιθάσα εντοπίστηκε, στην παρουσία της αρχαιολόγου Μαρίνας Ιερωνυμίδου, λειτουργού του Τμήματος Αρχαιοτήτων, εντοιχισμένη στρογγυλή πλάκα με επιγραφή, την οποία παρέλαβε. Η κ. Ιερωνυμίδα με την οποία επικοινωνήσα, μου είπε ότι την πλάκα εκείνη την είχε καταχωρήσει στα Αρχεία του Τμήματος Αρχαιοτήτων γύρω στο 1990.

Στον ίδιο χώρο εντοπίστηκαν σε τάφους και όστρακα από σπασμένα εφυαλωμένα αγγεία, τα οποία ο παπά Ανδρέας διαφύλαξε με πολλή επιμέλεια. Τα όστρακα αυτά είναι δείγματα εφυαλωμένης παλαιολόγιας μεσαιωνικής κεραμικής άριστης ποιότητας, του 14ου -15ου αιώνα.

Έκτοτε διενεργήσαμε μερικές ακόμα επιφανειακές ανασκοπήσεις στη γύρω περιοχή. Εντοπίστηκαν αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία φωτογράφησε ο κ. Μίμης Θεοδότου και δημοσιεύονται στην παρούσα έκδοση.

Η εγκατάσταση του ανθρώπου εδώ πάει πίσω στην χαλκολιθική εποχή και σχετίζεται με το προϊστορικό μεταλλείο χαλκού στο Σπήλαιο της Κακουδιάς, το οποίο συνδέει πανάρχαιος δρόμος με το Φτερικουδί και τους οικισμούς της Καλαμιθάσας. Ίχνη του δρόμου αυτού υπάρχουν μέχρι σήμερα αποτυπωμένα σε σκληρό πέτρωμα κατά μήκος του ποταμού του Φτερικουδιού.

Τρομερή εντύπωση μας προκάλεσαν δείγματα ενός μεγαλιθικού πολιτισμού που εντοπίστηκαν σε χωματουργικές εργασίες στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ. Αυτά είναι υπερμεγέθεις λίθινες στήλες, κολώνες, επεξεργασμένες και ένας πολύ μεγάλος βαιτύλος λίθος, «μνημεία φωνήεντα» ενός ηλιολιθικού πολιτισμού. Είναι απομεινάρια ταφικού μνημείου ή ιερού.

Μνημεία κτισμένα με τέτοιους λίθους κατά την αρχαιότητα ήταν τάφοι και έχουν βρεθεί σε όλη την Ευρώπη και την Ασία. Το μεγαλιθικό μνημείο Hagar Qim στη Μάλτα (3500-3000), που δημοσιεύεται στο βιβλίο *Lost Civilisation of the Stone Age* του Richard Rudgley¹, είναι κτισμένο με παρόμοιες στήλες. Αυτό θα μπορούσε να είναι πρότυπο με βάση το οποίο να αναστηλωθεί και το μνημείο στο Φτερικουδί, στον ίδιο χώρο που βρισκόταν το πανάρχαιο εκείνο μνημείο και με τα ίδια υλικά που είναι συγκεντρωμένα στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ.

¹ Rudgley, Richard (1998). "Lost Civilisation of the Stone Age" Century, London, Photos after page 148.

Ο βαίτυλος λίθος σώζεται σε άριστη κατάσταση δίπλα από τις στήλες. Είναι υπερμεγέθης Γάββρος λίθος της περιοχής σε σχήμα και μέγεθος καμπάνας, επεξεργασμένος και αυτός, με λεία επιφάνεια και φέρει οπή στην κορυφή κατασκευασμένη από ανθρώπινο χέρι.

Οι βαίτυλοι αναφέρονται ως ιεροί «έμψυχοι» λίθοι που σύμφωνα με τις δοξασίες των αρχαίων είχε επινοήσει ο θεός ουρανός και εκλαμβάνονταν ως θεία σύμβολα. Τοποθετούνταν συνήθως στην είσοδο μεγαλιθικών μνημείων, ταφικών ή και ιερών. Η οπή, ηλιακό σύμβολο, επέτρεπε στις ακτίνες του ήλιου να εισέρχονται στο μνημείο και να το φωτίζουν. Ο βαίτυλος αυτός είναι γνώρισμα ηλιολιθικού πολιτισμού, ο οποίος επικρατούσε στην ευρύτερη περιοχή της Καλαμιθάσας, όπου εντοπίζονται και άλλοι τέτοιοι λίθοι. Στον Ασκά, στον Αγρότηρο, στο Αοράτι, στον Άγιο Γεώργιο του Αδιού. Στους λίθους αυτούς αποδίδονταν τιμές με επάλειψη τους με κρασί, λάδι ή και αίμα από τις θυσίες.

Σχετικός με τις θυσίες είναι και ένας λίθινος βωμός, θυσιαστήριο, που βρίσκεται κτισμένος σε καντούνι σπιτιού το κέντρο του χωριού. Είναι ένας μεγάλος λίθος από γάββρο της περιοχής, ύψους πέραν του ενός μέτρου, ο οποίος έχει δεχθεί επεξεργασία. Σε μια γωνία της άνω επιφάνειας έχει λαξευτεί βαθούλωμα σε μέγεθος κούπας, λεκάνης, κατάλληλο για να δέχεται προσφορές, υλικές προσφορές ή και το αίμα του ζώου κατά τις θυσίες. Βρίσκεται σε ένα ειδυλλιακό τοπίο, με πλούσια βλάστηση, νερά, κοντά στο ποτάμι. Είναι ο μοναδικός βωμός που έχει εντοπιστεί στην περιοχή και συνδέεται άμεσα με τους βαίτυλους λίθους των γύρω οικισμών, καθιστώντας το χώρο κέντρο λατρείας.

Όπως τότε το Φτερικούδι ήταν κέντρο λατρευτικών συγκεντρώσεων, έτσι και τώρα μπορεί να γίνει μεγάλου ενδιαφέροντος αρχαιολογικός χώρος, με την ανάδειξη της πολιτιστικής του κληρονομιάς, των μοναδικών αρχαιολογικών μνημείων που διαθέτει.

Στον εντοπισμό και τακτοποίηση των πιο πάνω μνημείων συνέβαλαν τοπικοί παράγοντες τους οποίους και ευχαριστώ θερμά: Παπά Ανδρέας Πουμπουρής, Παντελής Θεοδότου (τότε κοινοτάρχης), Κυριάκος Μουσσούλης κοινοτάρχης, Ευρυδίκη Παπαδοπούλου, Ευστάθιος Παπαδόπουλος, Σάββας Χριστοδουλίδης, Μίμης Θεοδότου, Άννα Γρηγορίου, Ιάκωβος Χατζηθεοδούλου και Ανδρέας Τσιάκκας.

Ευχαριστώ επίσης τους Ανδρέα Δημητρίου, Ελπίδα Μιλτιάδου, Κυριάκο Ε. Γεωργίου και Άδωνι Ιωάννου για τη συμβολή τους στην επιμέλεια του βιβλίου τούτου.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

INTRODUCTION

On the invitation of the then chairman of the local council of Fterikoudi Mr. Pantelis Theodotou and in the company of some members of the community and Father Andreas Poumpouris in the summer of 2011 we visited the village and the surrounding area of Fterikoudi. During our visit, Father Andreas revealed that in the vicinity of the Chapel of Osios Habbakoum in Kalamithisa and in the presence of Archaeologist Marina Ieronymidou, of the Department of Antiquities, a build-in, oval, scripted plaque was discovered. The plaque was retrieved by Mrs. Ieronymidou and was registered with the Department of Antiquities around 1990.

In the same area later on, a number of tombs were discovered containing shreds from broken glazed pottery, that Father Andreas shielded with great care. These shreds are samples from fine quality, glazed palaeologean, medieval ceramics from the 14th and 15th Centuries. Since then we have contacted a number surface surveys of the surrounding areas and a number of remarkable archaeological finds were identified. These were photographed by Mr. Mimis Theodotou and Mr. Efstathios P. Papadopoulos are presented in this publication.

The inhabitation of the area goes back to the chakolithic era and is related with the prehistoric copper mine in the Kakoudia cave which is connected with Fterikoudi and the Kalamithasa settlements with an ancient road. Traces of the road can be found imprinted on the hard stone formations along the length of the Fterikoudi river.

Of great importance are the findings of a megalithic civilization that was discovered during landscape work carried around the chapel of Osios Habbakoum. These are oversized, stone, processed columns and a baitylus stone Φτερικούδι «Μνημεία Φωνήεντα / Fterikoudi Speaking Monuments» remnants from a tomb, mausoleum, or a sanctuary from a heliolithic civilization.

Monuments build of such stones in antiquity are found throughout Europe and Asia. The megalithic monument in Hagr Qim in Malta dating from 3500 -3000 BC which is recorded in the book *Lost Civilisation of the Stone Age* by Richard Rudgley¹ is built using similar columns. This can form the blueprint on which to rebuild the monument in Fterikoudi in the same area using the stones and other material that are found in the area around the chapel of Osios Habbakoum.

The baitylus stone is preserved in excellent condition next to the columns. It is an oversized, processed, smooth local gabbro in the size and shape of a church bell

---

¹ Rudgley, Richard (1998). "Lost Civilisation of the Stone Age" Century, London, Photos after page 148.

with a man-made hole on top. The baitylus stones are referred to as sacred "living" stones that according to ancient beliefs were made by the God Uranus and were perceived as sacred symbols. They were usually placed at the entrance of megalithic monuments tombs, mausoleums and sanctuaries. The hole on the top, a heliolithic symbol, allowed the rays of sun to enter the monument and light it.

This baitylus is identified of a heliolithic civilization, that was present in the extended Kalamithasa area where one can find other similar stones in places like Askas (Ασκάς), Agrotiros (Αγρότιρος), Aorati (Αοράτι) and Saint George of Adiou (Αδιού). These stones are considered sacred and people used to offer honors by anointing with wine, olive oil and or blood from ritual sacrifices of animals.

Related with the ritual sacrifices is a stone shrine, an altar, that is built into a corner in one of the houses in the middle of the village. It is a big stone of local gabbro more than a meter high which was processed. In one upper corner a concave area, the size of a bowl, was hollowed out so that it can hold offerings or animal blood during ritual sacrifices. It is found in an idyllic landscape with rich vegetation and water near the river. It is the only altar found in the area, so far, that is related directly to the baitylus stones of the nearby settlements transforming it into a sacred space of worship.

In antiquity Fterikoudi used to be a center for sacred worship and gathering of the faithful. In our times it can become a significant archaeological site promoting its cultural inheritance and its unique archaeological monuments.

In conclusion I would like to express my thanks to Father Papa Andreas Poubouris, Pantelis Theodotou, Kyriakos Mousoulis, Evrydiki Papadopoulou, Efsthios Papadopoulos, Savvas Christodoulides, Mimis Theodotou, Anna Gregoriou, Iacovos Hagitheodoulou and Andreas Tsiakkas.

I would like also to thank Andreas Demetriou, Elpida Miltiadou, Kyriakos E. Georgiou and Adonis Ioannou for editing the final manuscript.

PANAYIOTA PSILLITA IOANNOU

Φορολογικός Κατάλογος 1830 – Κατάστιχα Αρχιεπισκοπής
Taxation List of Archbishopic registry

ΠΤΕΡΙΚΟΥΔΙ Τόμος V έτος 1830 σελ. 109
PTERIKOUDI Tome V year 1830 p. 109

ΠΤΕΡΙΚΟΥΔΙ		Τόμος V έτος 1830 σελ 109	
Μιχαήλ Λύμπουρας	72.6 π. 7	Μιχαήλ Λύμπουρας	72.6 π. 7
Κυριακός Χατζή Κωνσταντή	68.4 - 5	Κυριακός Χατζή Κωνσταντή	68.4 - 5
Κυριακός δούλος Χατζή Πατέρα	72.4 - 7	Κυριακός δούλος Χατζή Πατέρα	72.4 - 7
Μιχαήλ Γεωργίου	72.4 - 6	Μιχαήλ Γεωργίου	72.4 - 6
Γεώργιος Μιχαήλ	50.4 - 6	Γεώργιος Μιχαήλ	50.4 - 6
Ζαχαρίας Συμεού	38.6 π.	Ζαχαρίας Συμεού	38.6 π.
Χριστοφής Γεωργίου	62.4 - 7	Χριστοφής Γεωργίου	62.4 - 7
Γεώργιος Γιαννή	85.4 π. 8	Γεώργιος Γιαννή	85.4 π. 8
Κωσταντής Κυριακού	50.4 -	Κωσταντής Κυριακού	50.4 -
Μιχαήλ Μαντιλάς	62.4 - 7	Μιχαήλ Μαντιλάς	62.4 - 7
Χαραλάμπος Ματζίλλας	557 π. 61	Χαραλάμπος Ματζίλλας	557 π. 61
Γεώργιος Κυριακού Ζίζιρου		Γεώργιος Κυριακού Ζίζιρου	
Γεώργιος Κωνσταντή		Γεώργιος Κωνσταντή	
Παναγής Κυριακού έτερος		Παναγής Κυριακού έτερος	
Κωνσταντή Μιχαήλ Πανιάτης		Κωνσταντή Μιχαήλ Πανιάτης	
Γιαννής Κυριακού έτερος		Γιαννής Κυριακού έτερος	
Κωνσταντής Γεωργίου Πουλλή έτερος		Κωνσταντής Γεωργίου Πουλλή έτερος	
Δημήτριος Ιωάννου Κούζος Ορφανός έτερος		Δημήτριος Ιωάννου Κούζος Ορφανός έτερος	
Κυριάκος Χριστοφή από Ασκά		Κυριάκος Χριστοφή από Ασκά	

Μιχαήλ Λύμπουρας	Michael Lymbouras
Κυριακός Χατζή Κωνσταντή	Kyriakos Hagi Constandi
Κυριακός δούλος Χατζή Πατέρα	Kyriakos servand of Hagi Patera
Μιχαήλ Γεωργίου	Michael Georgiou
Γεώργιος Μιχαήλ	Georgios Michael
Ζαχαρίας Συμεού	Zacharias Symeou
Χριστοφής Γεωργίου	Christofis Georgiou
Γεώργιος Γιαννή	Georgios Yianni
Κωσταντής Κυριακού	Costantis Kyriakou
Μιχαήλ Μαντιλάς	Michael Mantilas
Χαραλάμπος Ματζίλλας	Charalampos Majillas
Γεώργιος Κυριακού Ζίζιρου	Georgios Kyriakou Zizirou
Γεώργιος Κωνσταντή	Georgios Constanti
Παναγής Κυριακού έτερος	Panayis Kyriakou other
Κωνσταντή Μιχαήλ Πανιάτης	Costantis Michael Paniatis
Γιαννής Κυριακού έτερος	Yiannis Kyriakou other
Κωνσταντής Γεωργίου Πουλλή έτερος	Constantis Georgiou Poulli other
Δημήτριος Ιωάννου Κούζος Ορφανός έτερος	Demetrios Ioannou Kouzos Orfanos other
Κυριάκος Χριστοφή από Ασκά	Kyriakos Christofi from Askas

ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ

ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΝΗΕΝΤΑ

FTERIKOUDI

SPEAKING MONUMENTS

Το Φτερικούδι σήμερα.

Fterikoudi today.

Φτερικουίδι ή Πτερικουίδι / αρχαίο ελληνικό **πτερόν** / μεταγενέστερο **πτέρις** / Είδος φυτού καθώς επίσης και η φτέρη του βουνού. Τα υψώματα μεταξύ βράχων και κοιλάδας.

Με το όνομα Φτερίκι Fterichi υπήρχε οικισμός κοντά στο χωριό Άλωνα κατά το Μεσαίωνα, του οποίου σήμερα υπάρχουν μόνο τα ερείπια.

Το Φτερικουίδι είναι ένα χωριό της Πιτσιλιάς κτισμένο στη φτέρη του βουνού Πύρος σε ύψος 1050 μέτρα πάνω από τη θάλασσα. Είναι απέναντι από την τοποθεσία Καλαμιθάσα, όπου βρίσκεται η εκκλησία του Οσίου Αββα-

Fterikoudi or Pterikoudi / ancient Greek feather (Greek φτερό / later πτέρις) / plant species as well as the mountain fern. The rocks between hills and valley.

There was a settlement with the name Fterichi near the village of Alona during the Middle Ages. Remnants of this settlement are preserved in the area.

Fterikoudi is a village of Pitsilia located on the mountainside of Pyros at an altitude of 1050 meters above the sea level. It is opposite the site of Kalamithasa. Here is the church of Osios Habbakum patron saint of the

κούμ, προστάτη Αγίου του χωριού. Το όνομά του το Φτερικουδί το πήρε είτε από το φτερίκι (φτέρη), ένα φυτό που βλαστάνει άφθονο στην περιοχή είτε από τη φτέρη του βουνού στην οποία είναι κτισμένο.

Η περιοχή της Καλαμιθάσας στο Φτερικουδί.

The area of Kalamithasa at Fterikoudi

Οι πρώτοι κάτοικοι που ήλθαν στην περιοχή του Φτερικουδίου πρέπει να ακολούθησαν την κοίτη του ποταμού Σερράχη, προερχόμενοι μάλλον από τη θαλάσσια περιοχή της Μόρφου. Προχωρώντας προς την ενδοχώρα ακολούθησαν τον ποταμό του Φτερικουδίου και έφτασαν μέχρι και τις πηγές του. Εδώ βρήκαν εύφορο έδαφος, καλό κλίμα, άφθονο κυνήγι και εγκαταστάθηκαν από τα πανάρχαια χρόνια.

Η περιοχή των αρχαίων οικισμών της Καλαμιθάσας όπως και το Φτερικουδί, καθώς και ο Ασκάς, το Παλαιχώρι, το Απλίκι, ο Άγιος Επιφάνιος Ορεινής που διασχίζεται από τους ποταμούς του Φτερικουδίου και της Μαρούλλανας είναι μια πλούσια χαλκοφόρος περιοχή.

village. Its name Fterikoudi comes either from fteriki (= fern), a plant sprout abundant in the region, or the side of the mountain (in Greek = φτέρη) on which it is built.

The first people who came to the area of Fterikoudi most probably moved from the area of Morphou. They simply followed Serrachis riverbed and ended up at the broader Palaichori area. Here they found fertile soil, good climate, abundant hunting and they settled permanently since ancient times.

The site of the ancient settlements at Kalamithasa area and the villages Fterikoudi, Askas, Palaichori and Apliki running down to Agios Epiphanius and confined between the Fterikoudi and Maroullaina rivers is a copper-rich region.

Η εκκλησία του Οσίου Αββακούμ στην Καλαμιθάσα και ο βαίτυλος λίθος στην αυλή της εκκλησίας.

The church of Saint Habbakum at Kalamithasa and a baitylos stone in the churchyard.

Με την εγκατάστασή του εδώ, ο άνθρωπος ανακάλυψε τον χαλκό που ήταν αρχικά επιφανειακός. Η εκμετάλλευση και εμπορία του χαλκού οδήγησε στην αύξηση του πληθυσμού και στην εδραίωση της ζωής από τη χαλκολιθική εποχή. Απομεινάρια γαλαριών από μεταλλεία χαλκού και δείγματα επεξεργασίας του χαλκού σώζονται στην περιοχή γύρω από το Σπήλαιο της Κακουδιάς, ένα προϊστορικό μεταλλείο χαλκού στην περιοχή της Κακουδιάς απέναντι από τον Άγιο Ευστάθιο.

Ο Dr. Jay Stratton Noller μελέτησε επί τόπου το μεταλλείο που βρίσκεται στην Κακουδιά και τους δρόμους που οδηγούσαν σε αυτό, εντοπίζοντας απομεινάρια από τους δρόμους που ήταν σκαλισμένοι σε σκληρό πέτρωμα.

Ο Dr. Jay Stratton Noller μελετά την είσοδο του Σπηλαίου της Κακουδιάς.

Dr. Jay Stratton Noller examining the entrance of the Kakoudia Cave.

Σημαντικά αρχαιολογικά στοιχεία που χρονολογούνται από τη 2η χιλιετία π.Χ. υπάρχουν στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ στην Καλαμιθάσα. Πρόκειται για τεράστιους μονόλιθους που βρίσκονται στον περίβολο της εκκλησίας. Είναι στήλες από γάββρο λίθο της περιοχής που έχουν δεχθεί επε-

During their wanderings they must have come across surface copper deposits. Thus they learned the new material and started its exploitation and trade. This in turn led to a population growth and the consolidation of life in the area from the Chalcolithic period. Remnants of their activities in their effort for copper extraction are preserved in the area around the Cave of Kakoudia, a prehistoric copper mine in the area of Kakoudia opposite St. Eustathius.

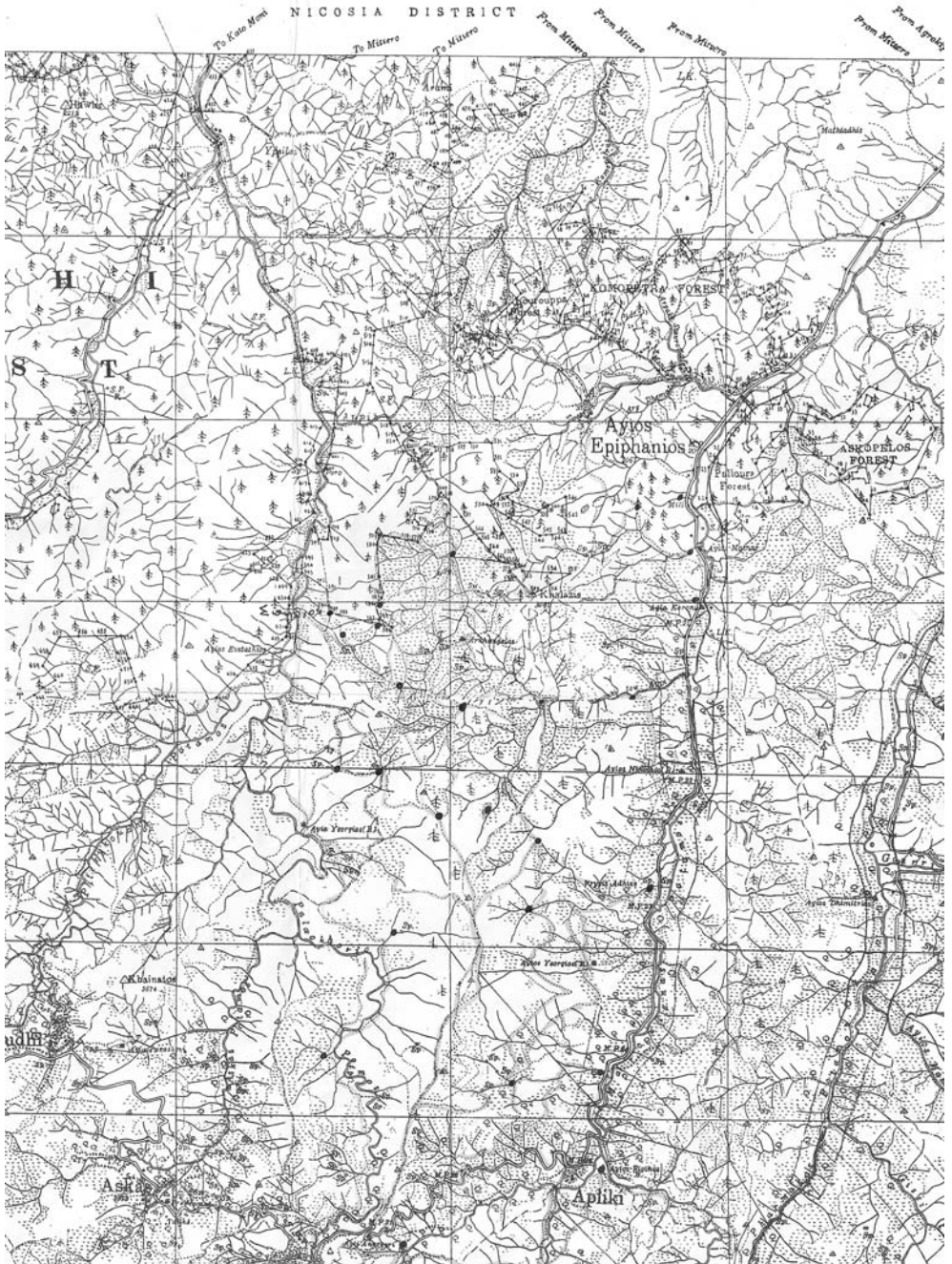
Dr. Jay Stratton Noller studied the site of the mine which he located at Kakoudia. He also discovered the roads leading to it, which were carved in hard rock.

Ο Dr. Jay Stratton Noller στέκεται στο δρόμο προς το Σπήλαιο της Κακουδιάς.

Dr. Jay Stratton Noller standing on the road to the Kakoudia Cave.

There are important archaeological finds dating to the Early Copper Age, in the courtyard of the church of Osios Habbakum at Kalamithasa. They are huge monoliths located in the courtyard. They are stone columns, beams, from gabbro of the region that have received treatment from human hand.

Χάρτης της ευρύτερης περιοχής Φτερικουδιού.
Map of the broader area of Fterikoudi.

Χάρτης της ευρύτερης περιοχής Φτερικουδιού.

Map of the broader area of Fterikoudi.

Ξεργασία από ανθρώπινο χέρι. Αποτελούν δοκούς σε σχήμα παραλληλεπίπεδο, μήκους μέχρι και 2 περίπου μέτρα.

Μαζί με τις δοκούς αυτές είναι και ένας υπερμεγέθης βαίτυλος (λίθος) από Γάββρο της περιοχής, σε σχήμα κωνικό με λεία επιφάνεια που φέρει οπή στο άνω μέρος, η οποία έγινε από ανθρώπινο χέρι.

Μνημεία κτισμένα με πελώριους λίθους που καλύπτονταν από πάνω με επίπεδη λίθινη πλάκα ήταν τάφοι. Τέτοιοι τάφοι έχουν εντοπιστεί σε όλη την Ευρώπη και την Ασία και έχουν κτιστεί τη Νεολιθική εποχή.

Τέτοιοι λίθοι χρησιμοποιούνταν και στο Μυκηναϊκό πολιτισμό (1650 – 1100 π. Χ.) για την οικοδόμηση ταφικών μνημείων ή και ιερών.

Το μεγαλιθικό μνημείο Hagar Qim, Μάλτα 3500-3000 π.Χ.

The megalithic temple of Hagar Qim, Malta 3500-3000 BC.

Δείγμα μνημείου κτισμένο με παρόμοιους λίθους, όπως τις δοκούς και τον βαίτυλο λίθο της περιοχής της Καλαμιθάσας του Φτερικουδιού, δημοσιεύεται στο βιβλίο *Lost civilization of the Stone Age* p. 149. Βρίσκεται στη Μάλτα.

These beams are in the shape of a parallelepiped, in nearly 2 meters length.

Along with these beams there is an oversized stone baitylos, gabbro from the region as well, conical in shape with a smooth surface. There is a hole at the top of it, made by human hand.

Megalithic tombs were graves with a huge stone slab stacked over other similarly large stones. They have been discovered all across Europe and Asia and were built in the Neolithic Period.

Such stones were used in the Mycenaean culture (2nd millennium BC, megalithic era) to build funerary monuments or temples.

Μεγαλιθικός τάφος της λίθινης εποχής.

Stone age Megalithic Tombs.

One such monument built of similar stonework, such as beams and the baitylo stone of Kalamithasa at Fterikoudi is published in the book *‘Lost civilization of the Stone Age’* p. 149.

Στο μνημείο αυτό της Μάλτας διακρίνονται οι μεγαλιθικές δοκοί και ένας βαίτυλος λίθος τοποθετημένος στο άνω μέρος της εισόδου του μνημείου πάνω στις δοκούς.

Megalithic beams and a stone vaitylos located at the top of the entrance of the monument over the joists are present in this monument of Malta.

Μεγαλιθικές δοκοί στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ.
Megalithic beams in the courtyard of the church of Osios Habbakum.

Βαίτυλος από γάββρο λίθο της περιοχής που βρίσκεται στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ στο Φτερικούδι, σε διάφορες όψεις.

The vaitylos of gabbro stone in the courtyard of Osios Habbakum church at Fterikoudi.

Ο βαίτυλος από γάββρο λίθο της περιοχής που βρίσκεται στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ μαζί με τις δοκούς στο Φτερικούδι, έχει σχήμα κωνικό με ελαφρώς κυρτή βάση, επιμελώς επεξεργασμένη λεία επιφάνεια και φέρει οπή στο άνω μέρος.

Τους λίθους εντόπισε ο πατήρ Ανδρέας Πουμπουρής, σε χωματουργικές εργασίες στο χώρο της εκκλησίας.

Οι βαίτυλοι λίθοι αποτελούσαν θρησκευτικά σύμβολα κατά τη μεγαλιθική εποχή. Έχουν συνήθως κωνικό σχήμα και φέρουν ουράνια σύμβολα. Ένας τέτοιος λίθος βρίσκεται και στο χωριό Ασκάς. Φέρει στο άνω μέρος εγχάρακτο κύκλο αντί οπή, ηλιακό σύμβολο.

Ο συγκεκριμένος λίθος της Κалаμιθάσας Φτερικουδιού φέρει οπή στο άνω μέρος η οποία έγινε από ανθρώπινο χέρι. Η οπή, ηλιακό σύμβολο, επέτρεπε στις ακτίνες του ήλιου να εισέλθουν στο μνημείο.

The baitylos of gabbro stone of the area scattered with beams in the courtyard of Osios Habbakum church at Fterikoudi, conical shape with slightly convex base and thoroughly treated smooth surface. It has a hole on the upper part.

Father Andreas Poumpouris, the priest of Fterikoudi, found the stones during earthworks outside the church.

Baityloi were religious symbols in the 2nd millenium B.C. Their shape is usually conical and they have celestial symbols on them. Such a baitylos stone is located in the village of Askas as well. It bears an engraved circle which is a solar symbol instead of a hole.

This particular stone of Kalamithasa at Fterikoudi bears a man-made hole at the top. This hole, solar symbol of the sun, allowed sunlight to enter the monument.

Ο λίθος αυτός, μαρτυρία ενός ηλιολιθικού πολιτισμού, ήταν τοποθετημένος στην είσοδο μεγαλιθικού μνημείου. Τέτοια μεγαλιθικά μνημεία είχαν την είσοδό τους στραμμένη βορειοανατολικά στο σημείο της ανατολής του ηλίου κατά το θερινό ηλιοστάσιο (21-22 Ιουνίου). Οι ακτίνες του ηλίου περνώντας μέσα από την οπή φώτιζαν την είσοδο του μεγαλιθικού μνημείου.

Η μια από τις μονολιθικές δοκούς βρέθηκε πάνω από τον τάφο του Οσίου Αββακούμ. Ο τάφος βρίσκεται δίπλα, σε χαμηλότερο επίπεδο από τον μεγάλο ισόπεδο χώρο που βρίσκονται οι δοκοί. Είναι σκαλισμένος σε μαλακό πέτρωμα σε μια σπηλιά. Είναι φανερό ότι η δοκός που βρέθηκε πάνω από τον τάφο του Αγίου δεν έγινε γ' αυτό το σκοπό για να καλύψει δηλαδή τον τάφο, γιατί δεν είναι στα μέτρα του τάφου, ούτε και εφαρμόζει στο άνοιγμά του.

Βωμός:

Λίθινο κατασκευάσμα από μεγάλο μονόλιθο γάββρο που βρίσκεται στο χωριό Φτερικουδι. Ο λίθος έχει δεχθεί επεξεργασία σε όλη του την επιφάνεια. Φέρει ειδικά λαξευμένη κυλότητα στη γωνία της άνω επιφάνειας για την υποδοχή προσφοράς θυσιών σε θεότητα ή στους προγόνους κατά την τέλεση θρησκευτικών μυστηρίων. Συνδέεται άμεσα με τον βαίτυλο λίθο και τους λοιπούς επεξεργασμένους λίθους που βρίσκονται στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ στην Καλαμιθάσα και με τους οποίους πιστεύεται ότι ήταν κτισμένο ταφικό μνημείο.

Ο λίθινος αυτός βωμός βρίσκεται στην Πλατεία του Λάκκου στο Φτερικουδι. Είναι κτισμένος ανάποδα, με την άνω επιφάνεια προς τα κάτω, σε καντούνι σπιτιού.

This stone a testimony of an heliolithic civilization of megalithic era, was placed in the entrance of a megalithic monument. The entrance of such monuments faces northeast at the point of the sunrise at the summer solstice (June 21-22). Sunrays passed through the hole enlighten the inside of the monument.

One of these monolithic beams was found covering the grave of Osios Habbakum. The grave is nearby, at a lower level than the large area where the stone beams are lying. The grave is carved into a soft rock, in an ovoid shape. It is obvious that the beam which was found over the grave of Osios Habbakum was not carved on purpose for the tomb, as it does not apply on the opening of it.

Altar:

A large monolithic stone, of gabbro from Fterikoudi village. It has received treatment throughout its surface. There is a specially carved panty on the corner of the upper surface for the reception for offers to deity or to the ancestors, during the celebration of religious mysteries. It connects directly to the baitylo stone and the other processed stones which are in the churchyard of Osios Habbakum, with whom it was believed funerary monument was build.

This stone altar is in the 'Platea tou Lakkou' place in Fterikoudi village and it is built upside down, with the top surface at the bottom, in the foundation of a house.

Βωμός: Λίθνο κατασκευάσμα από μεγάλο μονόλιθο γάββρο.

Σχήμα: Παράλληλεπίπεδο με στρογγυλεμένες γωνίες.

Διαστάσεις: Ύψος: 1 μέτρο και 20 εκατοστά.

Βάση: 1 μέτρο επί 70 εκατοστά. (ο λίθος είναι τοποθετημένος ανάποδα)

*Altar: A large monolith stone of gabbro.
Shape: Parallelepipedo with rounded corners.*

Size: Height: 1 meter and 20 cm.

Base: 1 X 0.70 meters.

(The stone is in an upside position)

Βαίτυλος λίθος με οπή κατασκευασμένη από ανθρώπινο χέρι, που βρίσκεται στο χώρο όπου είναι και ο λίθινος Βωμός στο Φτερικούδι.

Stone baitylos with a manmade hole, which is to be found near the stone Altar at Fterikoudi.

Βαίτυλοι λίθοι σε σχήμα σφαιρικό ήταν λατρευτικά σύμβολα, τους οποίους έριξε ο Ουρανός στη γη. Τους συναντούμε σε χώρους λατρείας, όπου κατά καιρούς αλείφονταν με λάδι, κρασί ή αίμα.

Baitylos was sphere shaped stones fallen from heaven. They were symbols of divinity and were rubbed with oil, wine or blood, from time to time.

Ακόμα μια όψη του βαίτυλου λίθου στην αυλή του ναού του Οσίου Αββακούμ.

Another view of the baitylos stone in the yard of Osios Habbakoum church.

Άλλα ευρήματα στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ.
Other findings in the courtyard of the church of Osios Habbakum.

Λίθινος τρίπτης, γουδί.
Stone grater, mortar.

Είναι εντοιχισμένος σε τοίχο στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ στο Φτερικουδί.
It is built into the wall in the courtyard of the church of Osios Habbakum in Fterikoudi.

Όστρακο από αγγείο της εποχής του χαλκού με λεπτό τοίχωμα και ερυθροβαφή.
Red polished sherd of vase with thin wall.
Bronze Age.

Εντοπίστηκε στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ σε πρόσφατες χωματουργικές εργασίες που έγιναν εδώ.
It was found in the churchyard of Osios Habbakum during recent earthworks.

Ευρήματα Ρωμαϊκής εποχής που εντοπίστηκαν στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ σε πρόσφατες χωματουργικές εργασίες που έγιναν εδώ.
Findings of Roman times found in the churchyard of Osios Habbakum during recent earthworks.

Όστρακο από αβαθές μεγάλο πιάτο ρωμαϊκής κεραμικής terra sigillata. Φέρει εμπίεστη διακόσμηση και χείλος που γνρίζει προς τα μέσα. Διάμετρος χείλους 24 περίπου εκ. Δύο χαράξεις διατρέχουν το χείλος εξωτερικά.

Sherd from a large dish of Roman pottery terra sigillata. It has an impressed decoration and rim turning inwards. Rim diameter of approximately 24 cm. Two incisions at the outer rim.

Εντοπίστηκε στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ.
It was found in the churchyard of Saint Habbakum.

Λαβή αγγείου. Πηλός με κουρασάνι.
Handle of a vase. Clay with kourasani.

Εντοπίστηκε στην αυλή της εκκλησίας του Οσίου Αββακούμ. Ρωμαϊκή περίοδος.
Found in the churchyard of Osios Habbakum. Roman times.

Γραπτές πηγές για το Φτερικούδι κατά τον μεσαίωνα. Written sources about Fterikoudi.

Σε προνόμιο του βασιλιά Ερρίκου Α΄, τον Οκτώβριο του 1237, αναφέρονται ως φέουδα της βασιλικής περιουσίας τα χωριά Παλαιχώρι και Esteriga (μάλλον Φτέριχα ή Φτερικουδί).

Γραπτές πηγές για το Φτερικουδί σώζονται και σε ένα προνόμιο που χορήγησε ο βασιλιάς της Κύπρου Ιωάννης Β΄ (1432 – 1458) στον Jacques de Fleury, κόμη της Χάιφα, την 1η Φεβρουαρίου 1440. Η πληροφορία είναι ότι ο βασιλιάς επεκτείνει το φέουδο της Ευρύχου, ιδιοκτησίας του Jacques de Fleury, με το πραστιό Φτερικουδί, χωριό της Πιτσιλιάς, που συνορεύει με το Παλαιχώρι. Το προνόμιο συνοδεύεται με κατάλογο 74 παροίκων που δουλεύουν τη γη γύρω από το Φτερικουδί. Έντεκα από αυτούς υπάγονται στο Παλαιχώρι, αλλά έχουν άδεια να εγκατασταθούν στο Φτερικουδί. (*Τα Παλαιχώρια Κληρονομιά Αιώνων, Συνδέσμος Προστασίας Μνημείων Παλαιχωριών* σελ. 40-45).

Σύζυγος του βασιλιά Ιωάννη Β΄ ήταν η Βασίλισσα Ελένη η Παλαιολογίνα, ανιψιά του τελευταίου Βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Η Ελένη προστάτευσε τον Ελληνισμό και την ορθοδοξία στην Κύπρο. Η πρόοδος που πρέπει να υπήρξε και στο Φτερικουδί κατά την περίοδο αυτή αποδεικνύεται με ευρήματα, κτερίσματα σε τάφους παλαιολόγειας κεραμικής, άριστης ποιότητας, όπως θα δούμε παρακάτω.

Στην περιοχή της Καλαμιθάσας, στα δυτικά του χωριού Φτερικουδί υπήρχαν αρχαίοι οικισμοί οι οποίοι καταστράφηκαν το 1570 σε αιματηρή μάχη μεταξύ των Ενετών και των Τούρκων εισβολέων κατακτητών της Κύπρου. Στη μάχη εκείνη, οι Ενετοί που πολεμούσαν μαζί με τους αυτόχθονες κατοίκους της περιοχής εναντίον των Τούρκων νικήθηκαν και οι Τούρκοι κατέκαψαν τους οικισμούς της Καλαμιθάσας. Όσοι κάτοικοι γλύτωσαν από την καταστροφή κατέφυγαν στο Φτερικουδί.

The villages Palaichiri and Esteriga (probably) Ftericha or Fterikoudi are mentioned in a privilege of King Henry I as fiefs of the royal property, in October 1237.

Written sources about Fterikoudi also survive in a privilege granted by King John II of Cyprus (1432 - 1458) to Jacques de Fleury, Earl of Haifa, on February 1st, 1440. With this privilege the king extended the manor of Evrychou, owned by Jacques de Fleury, with Prastio Fterikoudi, a village of Pitsilia bordering Palaichori. This privilege came out with a list of 74 sojourns who work the land around Fterikoudi. Eleven of them were falling to Palaichori but they had permission to settle at Fterikoudi. (*Palaichoria Centuries of Heritage Association for the Protection of the Monuments of Palaikhori* p. 40- 45)

King John's II wife was Queen Eleni Palaeologina, niece of the last Byzantine emperor Constantine Palaeologos. Helen defended Hellenism and Orthodoxy in Cyprus. Progress that was made at Fterikoudi during this period is demonstrated by finds and grave offerings of Palaeologan ceramics of high quality as we shall see below.

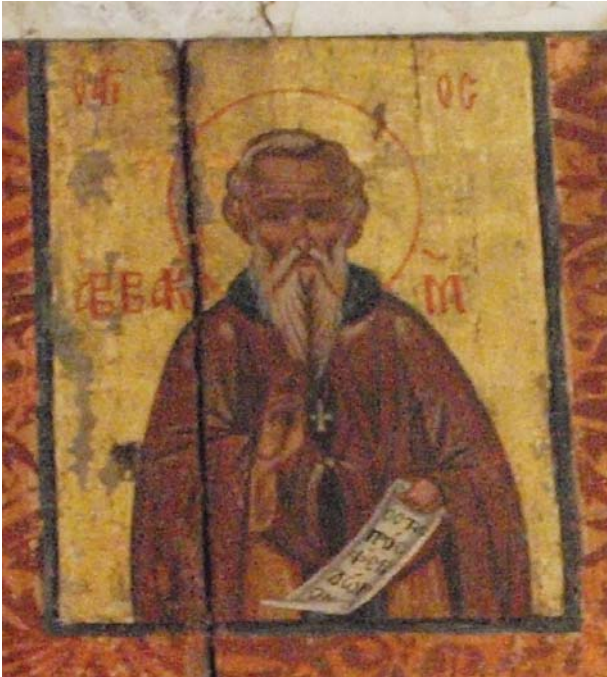
There were ancient settlements in the Kalamithasa area, west of the village of Fterikoudi. These settlements were destroyed in 1570 during a bloody battle between Venetians and Turkish invaders, conquerors of Cyprus. In that battle, the Venetians fought against the Turks, having the Greek indigenous population on their side were defeated and Turks burnt the villages of Kalamithasa. Those who escaped the catastrophe fled to Fterikoudi.

*Εκδόση: Μελέται και Υπομνήματα Νο 3, 1998, 10ος και 19ος αιώνας/
 Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, διατριβή του Gill Grivaud.
 Χάρτης 28: Πεντάγια: Διασπορά κατοίκων. Καλαμιθάσια, Σελεναργά,
 Σκλιδριδί, Φτερίχι, Άγιος Ανδρέας.
 (Νοτιοανατολική γωνία του χάρτη. Περιοχή Φτερικουδί.)*

*Meletai and Ypomnematata No 3, 1998, 10th – 19th cent.
 Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, διατριβή του Gill Grivaud.
 Carte 28: Pentageia: Habitats disparus. Calamithasia, Selenargia,
 Sclidridi, Fterichi, S. Andrea.
 (South-Eastern corner of the map. Phtericudi area)*

Όσιος Αββακούμ

Osios Habbakum

Ο Όσιος Αββακούμ, τοπικός άγιος του χωριού Φτερικουόδι.

Osios Habbakum, a local saint of the village of Fterikoudi.

Ο τάφος του Οσίου Αββακούμ σκαλισμένος σε μαλακό πέτρωμα.
Osios Habbakum's tomb carved in soft stone.

Το οστεοφυλάκιο στο οποίο φυλάσσονται μέρος από τα οστά του Οσίου Αββακούμ.

The ossuary which keeps some of Osios Habbakum's bones.

Ο Όσιος Αββακούμ, τοπικός άγιος του χωριού Φτερικουδι είναι ένας θαυματουργός άγιος που θεραπεύει κυρίως τους κωφούς και όλα τα νοσήματα της ακοής.

Η παράδοση των συγχωριανών του τον φέρει να ήταν μαζί με τους άγιους Ηλιόφωτους, τους οποίους κάποτε εγκατέλειψε και κατάφυγε να ασκητέψει στην περιοχή της Καλαμιθάσας, σε σπήλαιο, το οποίο κατά πάσαν πιθανότητα αποτελούσε παλαιότερη γαλαρία μεταλλείου χαλκού.

Ο Όσιος Αββακούμ έγραψε και εκκλησιαστική ακολουθία σε φυλλάδα, την οποία ο ιερέας Ανδρέας Πουμπουρής προσπαθεί να εντοπίσει.

Ο τάφος του Οσίου Αββακούμ βρίσκεται σε μικρή εκκλησία της οποίας σώζονται τα θεμέλια, κάτω από την πρόσφατα ανεγερθείσα εκκλησία του Αγίου. Πάνω από τον τάφο υπήρχε ένας από τους ογκόλιθους που βρίσκονται στην αυλή της εκκλησίας. Μέσα στον τάφο υπήρχαν και τα οστά του Αγίου τα οποία τώρα βρίσκονται στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Φτερικουδι.

Ολόκληρη η σπηλιά είναι σκαλισμένη σε μαλακό πέτρωμα. Στο πέτρωμα αυτό υπήρχε τοποθετημένη μικρή στρογγυλή πλάκα με επιγραφή την οποία πήρε η λειτουργός του Τμήματος αρχαιοτήτων Μαρίνα Ιερωνυμίδου που την καταχώρησε στα αρχεία του Τμήματος Αρχαιοτήτων στη Λευκωσία, πριν 20 περίπου χρόνια.

Στο χώρο που βρέθηκε ο τάφος του Αγίου και τα οστά του υπήρχε αρχαία εκκλησία της οποίας σώζονται τα θεμέλια. Στο κτίσιμο της εκκλησίας, σύμφωνα και

Osios Habbakum, the local saint of Fterikoudi village, is a miracles working saint healing mostly deafness, and all diseases having to do with the ears.

The tradition of the villagers says that at the beginning he was together with Ayioi (Saints) Eliofotus. At some stage he left them and went to Kalamithasa to lead an ascetic life and chose to live in a cave, which was probably an old copper mine gallery.

Osios Habbakum wrote a church service on leaflets (loose papers), which Father Andreas Poumpouris is trying to identify.

Saint Habbakum's tomb is located in a small church beneath the recently rebuilt church of Osios Habbakum at Kalamithasa. The foundations of this church are still here. The tomb was closed by one of the megalithic stones which were found in the churchyard. The bones of the Saint were inside the tomb now kept in Agios Nicolas church at Fterikoudi.

Both the tomb, the foundations of the old church and a cemetery are in a big cave. Opposite the entrance of the cave there is a space in the rock where a plate was placed. Mrs. Marina Ieronymidou, officer of the Department of Antiquities, got this plate to the Department of Antiquities nearly twenty years ago.

A cemetery with funerary offerings is to be found in the yard of this small medieval church. According to tradi-

πάλι με την παράδοση, πήρε μέρος και ο ίδιος ο Άγιος.

Στην αυλή της εκκλησίας αυτής υπάρχουν τάφοι. Εντοπίστηκαν μερικοί με κτερίσματα. Αυτά είναι όστρακα από κούπες εφυαλωμένης μεσαιωνικής κεραμικής, της γνωστής παλαιολόγειας κεραμικής, του 14ου -15ου αιώνα. Τα όστρακα διαφύλαξε με μεγάλη επιμέλεια ο πατήρ Ανδρέας Πουμπουρής, ιερέας του χωριού. Πάνω από τον ίδιο χώρο είναι κτισμένο τώρα το παρεκκλήσι του Οσίου Αββακούμ που γιορτάζει στις 2 Δεκεμβρίου και κάθε Δευτέρα της Λαμπρής.

Στο κέντρο του χωριού Φτερικουδί υπάρχει μεγάλη αρχαία εκκλησία που βρίσκεται υπό την προστασία του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο και γιορτάζει στις 6 Δεκεμβρίου.

Να σημειώσουμε επίσης ότι στους λιθοκτιστους τοίχους των παλαιότερων σπιτιών υπάρχουν ως τσιφλικώματα όστρακα από αγγεία εφυαλωμένης μεσαιωνικής κεραμικής που χρονολογούνται μέχρι τον 16ο αιώνα.

Δίπλα από τον τάφο του Αγίου εντοπίστηκαν τάφοι με κτερίσματα. Κούπες εφυαλωμένης μεσαιωνικής κεραμικής, με άριστης ποιότητας εφύαλωση, που χρονολογούνται στον 14ο και τις αρχές του 15ου αιώνα. Οι κούπες αυτές θα μπορούσε να ήταν οικιακά σκεύη τα οποία χρησιμοποιούνταν και κατά την τελετή της ταφής και στη συνέχεια συνόδευαν το νεκρό στον τάφο, ολόκληρα ή σπασμένα.

Εφυαλωμένα αγγεία τύπου sgraffito, δηλαδή εγχάρακτα, με διάκοσμο από λεπτή χάραξη και πράσινο χρώμα σε πινελιές. Είναι συνήθως κούπες με όρθιο χείλος, αγγεία τροχήλατα, καμωμένα στον τρο-

tion Osios Habbakum lived here as a hermit and participated in the building of the church.

The funerary offerings out of the graves are fragments of medieval glazed pottery known as palaeologian ceramics (14th-15th centuries). Father Andreas Poumpouris, the priest of the village, preserved these sherds with great care. Over the same area stands now the chapel of Osios Habbakum celebrating on the second of December but also every Easter Monday.

A grand old church that is under the protection of the Department of Antiquities is to be found in the centre of Fterikoudi. It is dedicated to Saint Nicholas who celebrates on December 6.

It is worth mentioning that glazed pottery sherds belonging to medieval pottery dating up to the 16th century are to be found in the stone walls of the older houses of Fterikoudi as 'tsiflikomata'.

There are graves with funerary gifts next to the tomb of Osios Habbakum. All of them contained glazed medieval pottery bowls with high quality glazing, dating to the 14th and early 15th centuries. They might have been used during the burial ceremony and they accompanied the deceased whole or broken.

Glazed pottery of sgraffito type that is engraved with delicate designs and green color accents. They are usually wheel made bowls with vertical rim. They are coated with white slip,

χό. Είναι επενδυμένα με άσπρο επίχρισμα, (πατανά) πάνω στον οποίο χαράσσεται ο διάκοσμος που αφήνει να φανεί το σκούρο χρώμα του πηλού. Το πράσινο χρώμα είναι οξειδίο του χαλκού. Χρονολογούνται στον 14ο αιώνα. Όσο προχωρούμε στον 14ο – 15ο αιώνα εμφανίζονται και αγγεία τα οποία μαζί με το πράσινο χρώμα φέρουν και καφεκίτρινο χρώμα που είναι οξειδία του σιδήρου.

Σε μια από τις κούπες, πολύ επιμελημένη διακόσμηση στη βάση του αγγείου εσωτερικά παριστάνει κεφάλι γερακιού περιτεχνα πλουμισμένο. Το κυνήγι με τη χρήση εκπαιδευμένων γερακιών ήταν προνόμιο των ισχυρών οικονομικά τάξεων. Οι μεσαιωνικοί νόμοι του βασιλείου της Κύπρου, οι Ασίτζες, προέβλεπαν ειδικές διατάξεις που ρύθμιζαν την κατοχή και ιδιοκτησία των αρπακτικών ορνέων ως ένδειξη πλούτου και δύναμης.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι στους οικισμούς της περιοχής επικρατούσε σχετική ευμάρεια για να έχουν τη δυνατότητα να συνοδεύουν τους νεκρούς με τέτοια κτερίσματα.

Μια από τις κούπες ανήκει στα απλά εφραλωμένα παλαιολόγια κεραμικά που χρονολογούνται στην ίδια εποχή με τα εγχάρακτα. Πήραν το όνομά τους από τη βασίλισσα της Κύπρου Ελένη Παλαιολογίνα που ήλθε στην Κύπρο το 1442 και παντρεύτηκε τον βασιλιά Ιωάννη Β'. Η Ελένη προστάτευσε τους ορθόδοξους χριστιανούς οι οποίοι μέχρι τότε καταπιέζονταν από τη Λατινική Εκκλησία.

Ανάμεσα στα όστρακα της εφραλωμένης κεραμικής είναι και ένα όστρακο από αγγείο οπτού πηλού με πλούσια διακόσμηση.

patana, on which the plotted decor leaves the dark color of clay underneath show through.

The green color is copper oxide. These bowls are ascribed to the 14th century. As we progress in 14th-15th century we have vessels which bear along with green color yellow-brown color too which consists of iron oxides.

In one of the bowls there is a very elaborate decoration on its inside base. It depicts a beautiful hawk head. Hunting with trained hawks was a privilege of the higher economic classes. The medieval laws of the kingdom of Cyprus, the Assisi, provided specific provisions regulating the possession and ownership of birds of prey as a sign of wealth and power.

We may suppose that the prosperity of the settlements in the area have given the inhabitants the opportunity to accompany the dead with such offerings.

One of the bowls belongs to the palaeologean glazed ceramics which is contemporary with the sgraffito ware. They took their name from the Queen of Cyprus Eleni Palaeologina who came to Cyprus in 1442 and married John II. Queen Eleni defended the orthodox Christians against the injustices they were previously suffering.

Among the fragments of glazed pottery is a shell of baked clay vase with ornate decoration.

Εφυαλωμένη Μεσαιωνική Κεραμική Glazed Medieval Pottery

Όστρακο από εφυαλωμένο αγγείο τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και γραπτό διάκοσμο από πράσινο χρώμα. Εφύαλωση εσωτερική και εξωτερική. Στη βάση εσωτερικά διακρίνεται εγχάρακτος σταυρός που περικλείεται σε δύο ομόκεντρους κύκλους. Στο κάθε ένα από τα τέσσερα μέρη που δίνει ο σταυρός είναι χαραγμένος οβάλ κύκλος πλουμισμένος γύρω - γύρω με ζικ-ζακ γραμμή. Βάση χαμηλή δακτυλιόσχημη με διάμετρο 6.5 εκ.

Base from a bowl of very good red clay. White slip inside, sgraffito type fine design and decoration of green colour. Metallion with an inscribed cross on base inside. Low ring base, diameter 6.5 cm. 14th century.

Όστρακα από εφυαλωμένο αγγείο τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και γραπτό διάκοσμο από πράσινο χρώμα. Εφύαλωση άριστης ποιότητας με δύο ομόκεντρους κύκλους να διατρέχουν το αγγείο εσωτερικά στη βάση. Βάση χαμηλή δακτυλιόσχημη με διάμετρο 6 εκ. Χρονολογείται στον 14ο αιώνα.

Sherds from a glazed bowl with sgraffito type fine design and green colour decoration. High quality glazed interior. On the base we have two concentric circles on the inside of the vase. Low ring base 6 cm. in diam. 14th century.

Όστρακο από αγγείο κόκκινου οπτού πηλού με πλούσια εγχάρακτη διακόσμηση. Εντοπίστηκε μαζί με τα όστρακα της εφυαλωμένης κεραμικής στην Καλαμιθάσα. 14ος προς 15ο αιώνα.

Clay pottery. Red baked clay with rich engraved decoration. Identified with the sherds of glazed pottery at Kalamithasa. 14th -15th century.

Μέρος κούπας. Σχήμα ημισφαιρικό.
Υ: 7 εκ. / διαμ. β. 7 εκ.
Part of a bowl. Hemispherical shape.
H: 7 cm / Base diameter 7 cm.

Εφνάλωμένο αγγείο τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και πράσινο χρώμα. 14ος αιώνας.

Πηλός ωχροκόκκινος. Βάση ελαφρά υπερυψωμένη με πεπλατυσμένο δακτύλιο, στο κέντρο της οποίας υπάρχει εξωτερικά εγχάρακτο σύμβολο.

Εφνάλωση άριστης ποιότητας εσωτερικά και εξωτερικά μέχρι τη βάση. Δύο ομόκεντροι κύκλοι στο κέντρο της εσωτερικής επιφάνειας περικλείουν κεφάλι πουλιού, γερακιού περίτεχνα πλουμισμένοι, όπως πλουμισμένοι είναι και ο δεύτερος κύκλος.

Στα αριστερά διακρίνεται οπή που έγινε μετά το ψήσιμο του αγγείου. Αυτή έγινε μετά που το αγγείο έσπασε, για

Όστρακο από εφνάλωμένο αγγείο κούπα τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και γραπτό διάκοσμο από καφέ χρώμα. Εφνάλωση άριστης ποιότητας εσωτερική και εξωτερική μέχρι τη βάση. Σπείρα στη βάση εσωτερικά. Βάση υπερυψωμένη με διάμετρο 6 εκ. Χρονολογείται στον 14ο προς 15ο αιώνα.

Sherd from enamelled vase cup with sgraffito type fine design and decoration in brown. Unglazed high quality internal and external to the base. Coil at the base internally. Base raised with a diameter of 6 cm. 14th to the 15th century.

να μπορεί να κρεμαστεί και να φυλαχτεί.

Fine red clay. One colour sgraffito ware. Fine design and light green decoration. High quality glaze inside and outside. Two carefully executed concentric circles bearing inside the head of a bird.

Slightly raised flaring ring base. There is an engraved symbol at the center of the base outside. 14th century.

A hole is visible on the left of the vase. This was made after the vase was broken, for the vase to be hung and stored.

Όστρακο από εφυαλωμένο αγγείο. Άριστης ποιότητας κόκκινος πηλός. Εγγάρακτος διάκοσμος εμπλουτισμένος με λαμπρό πράσινο χρώμα. Πολύ καλής ποιότητας εφυάλωση εσωτερικά. Δύο ομόκεντροι κύκλοι εσωτερικά στη βάση του αγγείου. Χαμηλή δακτυλόσχημη βάση με διάμετρο 6.5 εκ. Χρονολογείται στον 14ο αιώνα.

Base from glazed bowl. Fine red clay. One colour sgraffito ware. Fine design and light green decoration. High quality glaze inside. Two concentric circles at the base inside the bowl. Low ring base with a diameter of 6.5 cm. 14th century.

Όστρακα από εφυαλωμένο αγγείο κούπα τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη εμπλουτισμένη με σπείρες και γραπτό διάκοσμο από πράσινο και καφέ χρώμα. Εφυάλωση άριστης ποιότητας, εσωτερική και εξωτερική. Δύο ομόκεντροι κύκλοι διατρέχουν το αγγείο εσωτερικά. Χρονολογείται στον 14ο προς 15ο αιώνα.

Sherds from a bowl. Glazed sgraffito type enriched with delicate spirals and decoration of green and brown colour. Top quality glaze inside and outside. Two concentric circles at the bowl inside. 14th -15th century.

Όστρακο από κούπα με χονδρό τοίχωμα και ιριδίζουσα εφυάλωση. Εντοπίστηκε σε τοίχο παλαιού σπιτιού στο Φτερικουδί.

Sherd of bowl with thick wall and iridescent glaze. Found in a wall in an old house at Fterikoudi.

Πλακίδιο από αγγείο εφυαλωμένης κεραμικής με πράσινο γραπτό διάκοσμο. Εφυάλωση εσωτερική και εξωτερική άριστης ποιότητας. Χρονολογείται στον 14ο αιώνα. Εντοπίστηκε στον τοίχο παλαιότερου σπιτιού στο Φτερικούδι.

Sherd from glazed pottery with green decoration. White slip of high quality, inside out. 14th century. Found on the wall of an old house at Fterikoudi.

Όστρακο από εφυαλωμένο αγγείο. Απλή εφυάλωση όχι άριστης ποιότητας εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά. 16ος αιώνας. Εντοπίζεται σε τοίχο παλαιού σπιτιού στο Φτερικούδι.

Ceramic sherd bearing traces of glaze. Found in a wall of an old house at Fterikoudi. Sherd of glazed pottery decorated with green colour (16th century). Found in a wall of an old house in Fterikoudi.

Πλακίδιο από εφυαλωμένο αγγείο τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και γραπτό διάκοσμο από πράσινο χρώμα. Εφυάλωση άριστης ποιότητας εσωτερική και εξωτερική. Δύο ομόκεντροι κύκλοι διατρέχουν το χείλος του αγγείου εσωτερικά. Χρονολογείται στον 14ο αιώνα.

Sherd of a glazed bowl with sgraffito fine design and decoration of green colour. Top quality glaze inside and outside. There are two concentric circles below the rim of the pot inside. 14th century.

Όστρακο από εφυαλωμένο αγγείο τύπου sgraffito με λεπτή χάραξη και γραπτό διάκοσμο από καφεκίτρινο χρώμα. Εφυάλωση άριστης ποιότητας εσωτερική και εξωτερική. Χρονολογείται στον 14ο προς 15ο αιώνα.

Brown and yellow sgraffito ware sherd. Hard red clay. Bright white glaze of good quality inside and outside with yellow and brown colour. 14th century.

Όστρακο κεραμικής που φέρει ίχνος από εφυάλωση. Εντοπίστηκε σε τοίχο παλαιού σπιτιού στο Φτερικούδι

Ceramic sherd bearing traces of glaze. Found built up in a wall of an old house at Fterikoudi.

Εφυαλωμένη κεραμική με πράσινο γραπτό διάκοσμο. 16ος αιώνας. Εντοπίστηκε σε τοίχο παλαιού σπιτιού στο Φτερικούδι.

Sherd of glazed pottery decorated with green colour. 16th century. Found in a wall of an old house at Fterikoudi.

